

Такі нарматыўны слоўнік-даведнік, на нашу думку, дапаможа зняць шматлікія пытанні практычнага прымянення беларускіх прозвішчаў і паспрыяе стандартызацыі беларускай антрапаніміі.

Літаратура

1. Гапоненка, І.А. Перадача беларускіх прозвішчаў лацінкай / І.А. Гапоненка // Роднае слова. – 2007. – № 6. – С. 22-26.
2. Гапоненка, І.А. Перадача беларускіх прозвішчаў па-руску (праект інструкцыі) / І.А. Гапоненка // Зборнік матэрыялаў Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі “Моўныя правы і іх абарона” (Мінск, 28 сакавіка 2015 г.): у 2 т. – Мінск. 2015. – Т. 1. – С. 152-164.
3. Гапоненка, І.А. Скланенне сучасных беларускіх прозвішчаў (праблемы і перспектывы нармалізацыі) / І.А. Гапоненка // Беларуская анамастыка. Гісторыя і сучаснасць. Матэрыялы міжнароднай навуковай канферэнцыі (Мінск, 20 красавіка 2010 г.). – Мінск, 2010. – С. 284-289.
4. Інструкцыя па транслітарацыі геаграфічных назваў Рэспублікі Беларусь літарамі лацінскага алфавіта. Зарэгістраваная ў Нацыянальным рэестры прававых актаў Рэспублікі Беларусь 30.11.2000 г. № 8/4488.
5. Правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі. – Мінск, Выдавецтва Акадэміі навук БССР, 1959. – 160 с.
6. Правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі. – Мінск, Нац. цэнтр прававой інфарм. Рэсп. Беларусь, 2008. – 144 с.
7. Шахоўская, С.У. Беларуская анамастычная лексікаграфія: фарміраванне, сучасны стан, вектары развіцця / С.У. Шахоўская. – Мінск, Красная звезда, 2012.

К.А. Зайцава

Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П.М. Машэрава
e-mail: katsyaryna_zaytza@mail.ru

УДК 811.161.3'373.23(476.5)

АСАБЛІВАСЦІ ФУНКЦЫЯНАВАННЯ РЭГІЯНАЛЬНАЙ ЖАНОЧАЙ АНТРАПАНІМНАЙ СІСТЭМЫ (на матэрыяле антрапанімікону Бешанковіцкага раёна Віцебскай вобласці)

Ключавыя словы: антрапонім, антрапанічная рэгіяналістыка, рэгіён, уласнае імя, Бешанковіцкі раён.

У артыкуле выяўляюцца асаблівасці развіцця жаночай антрапанімнай сістэмы на матэрыяле імён жыхароў Бешанковіцкага раёна Віцебскай вобласці як частцы Беларускага Паазер'я. Вызначаемца месца рэгіянальных анамастычных даследаванняў у свеце сучасных праяўленых навуковых накірункаў.

Е.А. Zaytseva

Vitebsk State University named after P.M. Masherov

THE PECULIARITIES IN FUNCTIONING OF REGIONAL FEMALE ANTHROPONYMIC SYSTEM (on the material of the anthroponymy of Beshenkovichy district in Vitebsk region)

Keywords: anthroponymy, anthroponymical regionalistics, region, personal name. Beshenkovichy district.

The article deals with the description of the peculiarities in development of the female anthroponymic system based on the material of the personal names of the settlers in Beshenkovichy district of Vitebsk region as a part of Belarusian Poozerje. The place of regional studies in the topical scientific paradigm has defined.

Даследаванне онімаў на сучасным этапе развіцця анамастыкі носіць антрапацэнтрыйны характар і адрозніваецца павышанай зацікаўленасцю да рэгіянальных даследаванняў. Кожны рэгіён – своеасаблівая тэрыторыя са сваёй гісторыяй і традыцыямі, якая ўяўляе гістарычную, этнаграфічную, лінгвакультурную крыніцу. Толькі пры вывучэнні лакальных тэрыторый складаецца лінгвістычная

карціна агульнай тэрыторыі. Беларускае Паазер’е – адзін з буйных арэалаў Беларусі, які актыўна даследуецца на працягу апошніх дзесяцігоддзяў: Г.М. Мезенка займаецца вывучэннем антрапанімікона Віцебшчыны XVII ст.; паходжаннем імёнаў, прозвішчаў і мянушак на Віцебшчыне займаюцца В.М. Ляшкевіч, Г.К. Семянькова, Т.У. Скрабнёва, асабліва ў функцыянаванні неафіцыйнага антрапанімікона Віцебшчыны з’яўляюцца аб’ектам увагі І.А. Лісавай. Імянік беларускага пагранічча (тэрыторыя Браслаўскага, Верхнядзвінскага, Расонскага, Мёрскага, Лёзненскага раёнаў) даследуе Ю.М. Галкоўская. У кандыдацкай дысертацыі А.Ю. Муратавай упершыню на тэрыторыі Віцебшчыны даследуецца імянік абшчыны стараабрадцаў. Бешанковіцкі раён – тэрыторыя, якая ніколі не з’яўлялася аб’ектам анамастычнага даследавання. Даследаванне выканана пры фінансавай падтрымцы БРФФД (праект № 20142540 ад 10.10.2014 г.).

Мэта нашага артыкула – вызначыць асабліва ў функцыянаванні жаночай антрапанімнай сістэмы.

Аб’ектам даследавання з’яўляюцца ўласныя жаночыя імёны жыхароў Бешанковіччыны к. XIX – п. XX стст. як часткі Беларускага Паазер’я.

У пісьмовых крыніцах к. XIX – п. XX стст. зафіксавана малая колькасць жаночых антрапонімаў. Імёны жанчын фіксаваліся толькі ў метрычных кнігах ці ў кнігах для запісу “брачных обысков” (шлюбных кнігах). Іменаслоў дадзенага перыяду налічвае 70 адзінак (465 фіксацый), адкуль вынікае, што СКА роўны 6,6. Прыведзены паказчык перавышае на 2 адзінкі СКА мужчынскага іменніка гэтага перыяду. Як і на Віцебшчыне ў XVI – XVIII стст., самым папулярным жаночым імем лічыцца *Анна* (імёны падаюцца ў *арфаграфіі даследаванай архіўнай крыніцы*) – 37 фіксацый. Дадзены антрапонім з’яўляецца знакавым на суседняй Смаленшчыне. Там імя *Анна* ўпамінаецца ўжо ў 1609–1611 гг., дзе ўвогуле жаночых імён фіксавалася няшмат, а ў 1908 годзе дадзены антрапонім з’яўляецца другім па папулярнасці [2, 146]. Намі заўважана, што імя *Анна* з’яўляецца самым распаўсюджаным не толькі на Віцебшчыне, але па ўсёй Беларусі. Такая з’ява тлумачыцца ўваходжаннем і частай фіксацыяй дадзенага антрапоніма ў царкоўным календары (59 разоў на год). Акрамя імя *Анна*, частымі лічацца яшчэ 23 найменні: *Агрыпіна, Агафія, Анастасія, Варвара, Дар’я, Евдокия, Елена, Екатерина, Зеновия, Ирина, Ксения, Матрона, Мария, Марта, Марина, Наталья, Паланя, Пелагея, Прасковья, Татьяна, Фекла, Феодосия, Филина, Юстина*.

Другое месца па папулярнасці займае імя *Марія* – амаль 7 % (33 носьбіты). Па дадзеных І.А. Каралёвай, частым з’яўляецца выкарыстанне імя *Мар’я* ў народнай форме і на Смаленшчыне ў 1908 годзе. Як лічыць М.В. Дабравольскі, імя *Мар’я* з’яўляецца сімвалам рускай жанчыны [2, 146].

Адзінкавымі з’яўляюцца імёны *Антоніна, Адрыана, Авсея, Вера* (імя *Вера* М.Н. Тупікоў адносіць да агульнарускага найменавання [6, 53]), *Густина, Георгия, Елизавета, Евгения, Зельвия, Каролина, Михалина, Макрина, Магдалена, Ольдосия, Степанида, Улита, Эмилия*.

Інвентар жаночых імён прадстаўлены вялікай колькасцю варыянтаў: *Анастасія (Наста, Настя, Настасия), Ефросинья (Евфросиния, Ефросиния), Наталья (Наталля, Наталия), Прасковья (Прасковия, Парася, Параскева), Феодосия (Федора, Федора, Хадося, Хадора)*.

Этымалагічна жаночыя найменні менш разнастайныя, чым мужчынскія. Групу славянскіх імён складаюць *Вера* і *Ладося*. Па дадзеных Г.М. Мезенка, малая колькасць славянскіх найменняў звязана з пранікненнем хрысціянства і тым самым выпісканнем язычніцкіх назваў [5, 53]. Асноўную групу імён неславянскага паходжання складаюць намінацыі хрысціянскага праваслаўнага календара, сярод якіх на першае месца выступаюць грэчаскія імёны: *Антоніна, Адрыана, Агафія, Авгінья, Анастасія, Варвара, Георгия, Дар’я, Елизавета, Евгения, Евдокия, Екатерина, Зоя, Ксения, Мелания, Прасковья, София, Степанида, Феодосия* і інш.

Лацінскія імёны налічваюць 27%, што ўдвая больш, чым мужчынскіх (14%): *Агрыпіна, Виктория, Густина, Домна, Каролина, Матрона, Марина, Магдалена, Наталья, Розалия, Регина, Татьяна, Цицилия, Юлианна, Юлия, Юстина*. Акрамя грэчаскіх і лацінскіх намінацый, жаночы інвентар Бешанковіччыны канца XIX – пачатку XX ст.ст. уключае імёны старажытнаўрэйскага паходжання: *Анна, Мария, Марта, Михалина*; літоўскага: *Ольдосия* і старажытнаскандынаўскага: *Ольга*.

“Адпавядаючы агульнай тэндэнцыі складвання трох’яруснай асабовай мадэлі называння ў рускіх і ўкраінцаў, беларуская антрапанімная сістэма ў працэсе гістарычнай эвалюцыі выявіла свае асаблівасці як у адносінах структуры, так і ў адносінах словаўтваральных сродкаў” [4, 46]. Храналагічны зрэз к. XIX – пач. XX стст. інвентара Бешанковіччыны у сувязі з гістарычнымі падзеямі, уваходжаннем даследуемай тэрыторыі ў склад дзвюх дзяржаў характарызуецца разнастайнасцю сістэмы імянавання і ўключае ў свой склад розныя варыянты імёнаў: *Апанась – Афанасій, Меньямін – Вениамин, Захарий – Захар, Масей – Моисей* і г.д. На аснове дадатковага словаўтваральнага аналізу вызначаны асобныя групы жаночых намінацый, якія класіфікуюцца па наступных флексіях:

1. Адсутнасць пачатковага галоснога і спрашчэнне груп зычных: *Августина ← Густина, Агрипина ← Рипина, Анастасия ← Настасия, Екатерина ← Катерина*.

2. Ужыванне [с] замест [з]: *Елизавета – Елисавета*.

3. Ужыванне [з] замест [с]: *Исидора – Изидора*.

4. Ужыванне [х] замест [к]: *Христина – Кристина*.

Большасць жаночых імён утворана на базе мужчынскіх: *Авгінья* ад *Авгия*, *Авсея* ад *Авсея* (Евсей), *Георгия* ад *Георгия*, *Зеновия* ад *Зеновия*, *Михалина* ад *Михаила*, *Теофиля* ад *Теофила*, *Юлианна* ад *Юлиана*.

Час функцыянавання антрапонімаў, гістарычныя падзеі ўздзейнічалі на намінацыі, у выніку чаго яны падвергліся фанетычным і марфалагічным зменам, што знайшло адлюстраванне на даследуемай тэрыторыі. З фанетычных змен бешанковіцкаму інвентару ўласцівыя:

Сярод фанетычных варыянтаў жаночых намінацый яскрава выдзяляюцца адзінкі з фіналямі *-ія* і *-ья*: *Авгінья, Авдотья, Агафья, Аленья, Евгения, Евдокия, Зеновья, Ефросинья – Ефросиния, Ксения – Аксинья, Маланья, Мария – Марья, Наталия, Розалия, София, Цицилия, Эмилия, Юлия*. На дадзеным храналагічным зрэзе пераважаюць кананічныя варыянты з фіналяй *-ія*. У выданні С.А. Белакурава за 1634 – 1647 гг. жаночыя імёны прыводзяцца выключна ў народных формах: *Дарья, Марья, Настасья* [1, 1].

У выніку дзеяння пералічаных вышэй фанетычна-марфалагічных змен на тэрыторыі Беларусі склалася своеасаблівая антрапанімная сістэма, якая ўключае як размоўна-бытавыя формы імён, так і традыцыйна-царкоўныя. Дадазеныя формы імянавання складаюць свой кангламерат, які значна адрозніваецца ад іншых, бо, па словах А. А. Лукашанца, менавіта ў мясцовых мікрасістэмах у найбольшай ступені захоўваюцца традыцыйныя найменні [3, 89].

Такім чынам даследаваны рэгіянальны імённік перыяду к. XIX – пач. XX стст. характарызуецца перавагай мужчынскіх імён над жаночымі (116 і 70 адзінак адпаведна). Імя *Анна* з’яўляецца самым распаўсюджаным не толькі на даследаванай тэрыторыі, але на Віцебшчыне, Беларусі і Смаленшчыне. У выніку сінтагматычнага аналізу жаночых імён выяўлена, што для тэрыторыі Бешанковіччыны больш характэрна ўжыванне кананічных форм імён з фіналямі *-ія*.

Літаратура:

1. Белокуров С. А. Несколько новых родословных данных (женские имена за 7142 – 7155 г.). Издание императорского общества и Древностей Российских при Московском университете. Москва, Синодальная типография, 1990 г. – 16 с.
2. Королёва, И. А. Смоленская ономастика (к 1150-летию со дня основания города Смоленска). Статьи разных лет. / И. А. Королёва. – Смоленск, 2012. – 220 с.
3. Лукашанец, А. Родавыя (спадчыныя) найменні ў сістэме мясцовага антрапанімікону / А. Лукашанец // Studia Sławistyczne 2: Nazwy osobowe na pograniczach kulturowych. – Białystok: Libra, 2000. – S. 89-97.
4. Мезенка, Г. М. Беларуская анамастыка: навуч. дапаможнік для студэнтаў універсітэтаў / Г. М. Мезенка. – Мінск: Выш. школа, 1997. – 199 с.
5. Мезенка, Г. М. Віцебшчына ва ўласных імёнах: мінулае і сучаснасць: манаграфія / Г. М. Мезенка, В. М. Ляшкевіч, Г. К. Семянькова. – Віцебск: УА “ВДУ імя П.М. Машэрава”, 2006. – 238 с.
6. Тупиков, Н. М. Словарь древнерусских личных собственных имен / Н. М. Тупиков. – Москва, 2005. – 1032 с.